

Kabinet Zaštitnika 020/241-642
Savjetnici 020/225-395
Centrala 020/225-395
Fax: 020/241-642
E-mail: ombudsman@t-com.me
www.ombudsman.co.me

Broj: 01-339/23
Podgorica, 30.11.2023. godine
MK

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, na osnovu čl. 41 st. 1 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore ("Sl.list CG", br.42/11, 32/14 i 21/17) sproveo je ispitni postupak po pritužbi i dao

MIŠLJENJE

I UVOD

1. XX iz Podgorice, podnijela je pritužbu u kojoj je navela: da je korisnica JU Doma starih „Podgorica“; da je uglavnom zadovoljna smještajem, kao i odnosom zaposlenih; da ima određeni problem u zdravstvenoj zaštiti, jer u Domu nema stalno zaposlenog ljekara; da je u saznanju da se na raspisani konkurs nije nikо javio; da su rijetke posjete ljekara, nedostaje komunikacija i terapeutска informacija dovoljna potrebi korisnika; da se drugi problem tiče prepreka u kretanju; da su u hodnicima u paviljonu u kom boravi, nalijepljene taktilne trake za slabovide, i to po sredini hodnika – četiri trake širine po 9 cm, ukupne širine preko 40 cm; da i sa jedne i sa druge strane tih traka ima samo 75 cm, odnosno 81 cm slobodnog prostora za neometano kretanje; da ovakva podjela prostora hodnika, ugrožava najveći broj korisnika, koji moraju da koriste razna zdravstvena pomagala (štapove, „hodalice“); da je ona svoju „šetalicu“ koristila u JU Domu starih u Risanu i to joj je bilo korisno da ustane i prohoda, jer je bila nepokretna; da zbog navedenog stanja u hodniku, ne može da koristi šetalicu, već samo u dvorištu; da je time više korisnika koji koriste ovakva pomagala, dovedeno u nepovoljan položaj koji zbog taktilnih traka ne mogu da koriste svoja pomagala; da problemi na stopalima koje imaju mnogi korisnici, traže ravan prostor za hodanje i prolaženje, a ne izbočene plastične trake; da se dešava da se neke odlijepe ili pucaju; da za period koliko ona boravi u Domu nije srela niti jednog slabovidog korisnika odnosno korisnika bez ostatka vida; da je potrebno razmisiliti i o potrebama svih korisnika; da svakako treba pomoći i obezbijediti prostor slabovidim korisnicima ali da to ne ugrožava prostor ostalim korisnicima; da i neki drugi korisnici smatraju isto. Od Zaštitnika traži pomoć u skladu sa svojim ovlašćenjima, kako bi se izmjenilo postojeće stanje.

II POSTUPANJE ZAŠTITNIKA

2. Zaštitnik je pokrenuo ispitni postupak i zatražio izjašnjenje od JU Doma starih Podgorica. Takođe zatražio je i izjašnjenja od drugih domova starih u Crnoj Gori, koji funkcionišu kao javne ustanove.

3. JU Dom starih Podgorica, dostavio je izjašnjenje br. 1-142-1788/23 u kojem se navodi: da u JU Dom starih „Podgorica“ postoji Služba za pružanje usluge smještaja koja je zadužena za zdravstvenu zaštitu korisnika Doma. U skladu sa Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjeseta radom službe rukovodi šef službe (doktor medicine), pored kojeg službu sačinjavaju: glavna medicinska sestra, medicinske sestre/tehničari, njegovateljice, servirke, higijeničarke, koordinator za fizikalnu terapiju, fizioterapeuti i frizer-brijač. Uprava Doma je počev od 2020. godine, raspisivala oglas za doktora medicine pet puta (23. novembra 2020. godine, 21. juna 2021. godine, 8. septembra 2021. godine, 24. marta 2023,

godine i 28. aprila 2023. godine). Za navedene oglase nije bilo prijava, iako je u dva navrata traženo i posredovanje Zavoda za zapošljavanje, kako bi se provjerilo da li u bilo kojoj opštini postoji ljekar koji bi ispunjavao uslove za rad. Da informacija da je Domu starih neophodan ljekar nalazi se i na zvaničnom sajtu ustanove i društvenim mrežama, te da Dom čini sve kako bi se pronašao ljekar i unaprijedio kvalitet zdravstvene usluge u Domu; da je Dom uoči otvaranja, u cilju prevazilaženja problema, ugovorom o dopunskom radu angažovao dva ljekara opšte prakse; da su ljekari dostupni svakog radnog dana i obavljaju sve navedene poslove u skladu sa prioritetima, uputima glavne sestre Doma i vremenom koje imaju na raspolaganju; da pored dva ljekara opšte prakse, Dom je angažovao i ljekare specijaliste koji dolaze jednom nedeljno ili po pozivu: internista, psihijatar i fizijatar, na osnovu njihovih izveštaja sprovode se dodatne analize, pregledi, koriguje ili uvodi nova terapija; da se ostali specijalistički pregledi obavljaju na osnovu uputa, u Kliničkom centru Crne Gore; da u slučaju hitnog stanja Dom zakazuje preglede i snimanja u privatnim bolnicama; da se laboratorijske analize vrše u Domu zdravlja i Kliničkom centru, na nedeljnem nivou; da za sve preglede, kontrole i intervencije koje se vrše van prostorija Doma, Doma pruža uslugu prevoza i medicinske pratnje; da u Domu pored navedenih ljekara u trenutku sačinjanja izjašnjenja radi: glavna sestra Doma, 22 medicinske sestre/tehničara (od navedenog broja trenutno 3 sestre koriste pravo na porodiljsko odsustvo) i deset njegovateljica (od navedenog broja trenutno jedna njegovateljica koristi pravo na trudničko bolovanje).

Dalje se navodi da je broj korisnika na dan 04. maj 2023. godine je 110; da je uprava Doma predala svu neophodnu dokumentaciju Ministarstvu zdravlja sa ciljem registracije ambulante i njenog što skorijeg uvođenja u zdravstveni sistem; da smatraju da čine sve što je u njihovoј moći da obezbijede adekvatnu zdravstvenu zaštitu svim korisnicima Doma.

Ističu, da kada je u pitanju dio pritužbe koji se odnosi na taktilne staze, smatraju da su navedene staze neophodne u ustanovi kakva je Dom starih „Podgorica“; da obavezna primjena elemenata pristupačnosti proizilazi iz člana 46, Pravilnika o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom; da postavljene staze su odgovornost projektanta, revidenta, nadzora i izvođača radova; da hodnik u kojem se nalazi soba podnositeljke pritužbe ima **širinu 82 cm** sa jedne i **74.5 cm** sa druge strane taktilne staze. **Ukupna širina hodnika 197 cm**. Dimenzije hodalice sa četiri točka su 55 cm između prednjih točkova i 65 cm između zadnjih točkova; da navedene dimenzije ukazuju na to da se hodalicom može proći dijelom hodnika gdje nisu taktilne staze. Da je za to svakako potrebna veća preciznost upravljanja hodalicom i veća pažnja prilikom kretanja; da djelovi staza koji se odlijepe se redovno saniraju; da u Domu trenutno postoje i slabovida i lice bez ostatka vida, a koliko im je poznato nije moguće ukloniti jedan dio staze jer se time gubi smisao ostatka staze, a ne mogu ni predviđjeti da u nekoj lameli Doma sigurno neće nikad boraviti lica kojima su taktilne staze od velike pomoći.

Na kraju se navodi da s obzirom da su predstavnici Zaštitnika imali priliku da ostvare uvid u postavljene taktilne staze, ukoliko smatraju da one ugrožavaju bilo koga od korisnika mole Zaštitnika da im dostavi mišljenje, uz obrazloženje.

4. JU Dom starih Nikšić, dostavio je izjašnjenje u kojem se navodi da su u hodnicima paviljona i upravne zgrade postavljene taktilne trake i do sada nijesu imali primjedbi korisnika da otežavaju kretanje; da postojanje traka ne utiče ni na održavanje higijene, ali da bi isto u neznatnoj mjeri bilo lakše i brže da ih nema. Dostavili su fotografije u prilogu.

5. JU Dom starih "Grabovac" Risan, dostavio je izjašnjenje u kojem se navodi da u Ustanovi, konkretno hodnicima, nijesu postavljene taktilne trake za slabovida lica.

6. JU Dom starih u Pljevljima, istakao je da u toj Ustanovi nijesu postavljene taktilne trake za slabovida lica. Takođe dostavili su fotografije iz Ustanove, na kojima se može vidjeti da pomenute trake nijesu postavljene.

7. JU Dom starih u Bijelom Polju, dostavio je izjašnjenje u kojem se navodi da taj Dom, nema postavljene taktilne trake, te da se menadžment trudi da olakša nesmetano kretanje kako korisnicima, tako i uposlenim, a u cilju opšteg zadovoljstva svih interesnih grupacija.

8. Zaštitnik je zatražio od Ministarstva ekologija prostronog planiranja i urbanizma, da u skladu sa svojim nadležnostima, izvrši stručni nadzor u dijelu građenja, odnosno urbanističko-tehničkih uslova koji se tiču postavljanja taktilnih traka u gorepomenutoj ustanovi.

Međutim to Ministarstvo nije dostavilo odgovor ni nakon upućene urgencije.

9. Dana 24.10.2023. godine, predstavnici Zaštitnika posjetili su bez najave JU Dom starih u Podgorici. U trenutku posjete u Domu starih „Podgorica“ bilo je 202 korisnika od kojih: 107 na odjeljenju gerijatrije, 76 na odjeljenju palijativne njegе i 19 na odjeljenju demencije (20 je maksimalan broj). Tom prilikom razgovarano je sa predstavnicima zaposlenih, predstavnicom korisnika i podnositeljkom pritužbe, g-dmom XX. Tokom posjete zapaženo je više korisnika (desetak) koji su koristili invalidska kolica, koja su sami pokretali i trudili su se da koriste traku na kojoj nema taktilnih linija ali su nailazili na prepreke u vidu rukohvata, zida od drugog hola, disperzera za vodu i sl. i nijesu bili u mogućnosti da navedene prepreke savladaju bez pomoći druge osobe.

Takođe, zajedno sa predstavnikom tehničke službe Doma, izmjerena su polja između taktilnih traka i zida, odnosno rukohvata, visina taktilnih traka, vrata od sobe, a sačinjen je i fotoelaborat¹.

U međuvremenu 31.10.2023. godine, od uprave Doma Zaštitnik je dobio podatke o ukupnom broju korisnika (199), kao i njihovoј prosječnoj starosti (79,5 godina).

10. Zaštitnik je takođe, izvršio analizu uporedne prakse u pojedinim domovima starih u okruženju gdje nije uočio da u istim postoje taktilne linije za slabovide u hodnicima/holovima kojima se kreću korisnici, već je zapazio da je taj prostor ravan.

11. Obavljen je sastanak sa predstavnikom NVO Saveza slijepih Crne Gore, g-dinom Goranom Macanovićem i njegovim saradnikom, gdje je takođe razgovarano o ovom slučaju, te prilagođavanju objekata osobama sa invaliditetom i razmijenjena su iskustva.

Gospodin Macanović je istakao da su prije nekoliko godina,inicirali izmjene Pravilnika o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom ("Sl. list CH" 48/13 i 44/15) ali do danas povodom toga nema očekivanih rezultata.

III UTVRĐENE ČINJENICE

12. Na osnovu izjašnjenja i dostavljene i raspoložive dokumentacije, Zaštitnik je utvrdio sledeće činjenice:

- Da je JU Dom starih „Podgorica“, ustanova za smještaj starih lica i lica sa invaliditetom i objekat je predviđen za boravak 274 korisnika;
- Da Dom starih „Podgorica“ na dan 31.10.2023. godine ima 199 korisnika prosječne starosti 79,5 godina
- Da od ukupnog broja korisnika 124 je smješteno po ugovoru (neposredno ugovaranje između korisnika/srodnika i Doma), dok je 78 korisnika po odluci centra za socijalni rad;
- Da u Domu postoji Služba za pružanje usluge smještaja koja je zadužena za zdravstvenu zaštitu korisnika;
- da radom pomenute službe rukovodi šef službe (doktor medicine), pored kojeg službu sačinjavaju: glavna medicinska sestra, medicinske sestre/tehničari, njegovateljice, servirke, higijeničarke, koordinator za fizikalnu terapiju, fizioterapeuti i frizer-brijač;
- Da je Uprava Doma, počev od 2020. godine raspisivala oglas za doktora medicine u više navrata;

¹ Službena zabilješka 01-339/23 od 24.10.2023. godine

- da se Informacija da je Domu starih „Podgorica“ neophodan ljekar, nalazi i na zvaničnom sajtu i društvenim mrežama.,
- da je Dom „Podgorica“, uoči otvaranja, u cilju prevazilaženja problema, ugovorom o dopunskom radu angažovao dva ljekara opšte prakse koji su ljekari dostupni svakog radnog dana;
- da u slučaju hitnog stanja Dom, zakazuje preglede i snimanja u privatnim bolnicama, a da se laboratorijske analize vrše u Domu zdravlja i Kliničkom centru, na nedeljnem nivou;
- da za sve preglede, kontrole i intervencije koje se vrše van prostorija, Dom pruža uslugu prevoza i medicinske pratnje;
- da je Dom starih „Podgorica“, prilagođen osobama sa invaliditetom (prilaz ustanovi, lift, taktilne trake, table na Brajevom pismu..)
- da su u hodnicima Doma, postavljene taktilne staze koje služe za kretanje lica sa oštećenjem vida;
- da su taktilne staze debljine do 5 mm, a postavljene su četiri u ukupnoj širini 40 cm;
- da su hodnici koji vode do soba korisnika širine 197 cm – 212 cm;
- hodnik u kojem se nalazi soba podnositeljke pritužbe ima ukupnu **širinu 197 cm**;
- da sa jedne strane traka slobodna površina iznosi 62 cm (74cm – 12 cm mjereno od taktilnih linija do rukohvata), a sa druge strane 72 cm (84 cm – 12 cm – širina koju zauzima rukohvat) (**Dom u izjašnjenu nije uzeo u obzir rukohvate**)
- da su dimenzije hodalice podnositeljke pritužbe sa četiri točka - 65 cm između zadnjih točkova a između prednjih je rastojanje 55 cm;
- da proizilazi da ona hodalicom dimenzija 65 cm, treba da prolazi prostorom koji je širine 62 cm ili 72 cm – šira strana;
- da je slobodan prostor kretanja stazom prostor širine 72 cm, u širem dijelu hodnika pored taktilnih linija, gdje se nalaze i druge prepreke (zid, i sl.) te svakako podnositeljka pritužbe mora da se kreće po taktilnim linijama kako bi mogla da prođe;
- da je za kretanje hodalicom potrebna veća preciznost upravljanja istom i veća pažnja prilikom kretanja, da se ne bi zakačile taktilne staze ili sa druge strane rukohvat;
- da je prilikom podjele hrane prisutna buka kroz hodnike, jer se kolica sa hranom tresu preko taktilnih staza;
- da su pojedini korisnici koji su zatečeni u ustanovi u invalidskim kolicima istakli da im je teško da sa istim upravljaju preko taktilnih linija, i potrebna im je veća snaga;
- da je veći broj korisnika u invalidskim kolicima, da mnogi koriste štap, hodalice;
- da se događa da se djelovi staza odlijepe ali se redovno saniraju;
- da taktilne staze posjeduje i JU Dom starih „Nikšić“, dok ostale javne ustanove za smještaj starih lica i lica sa invaliditetom nemaju taktilne staze (JU Dom starih „Grabovac“, JU Dom starih Bijelo Polje i JU Dom starih Pljevlja);
- da Zaštitnik na osnovu obilazaka zapaža da još uvijek postoje brojne javne ustanove nijesu prilagođena za osobe sa invaliditetom;
- da rukohvati u JU Domu starih u Podgorici nijesu odgovarajući, jer su četvrtastog oblika dimenzija 4x4 cm, te ih je teško obuhvatiti dlanom, a isti su premazani neodgovarajućom farbom za spoljnu upotrebu (boja za kovanu ogradu) postavljeni su u dva reda;

IV RELEVANTNO DOMAĆE I MEĐUNARODNO PRAVO

13. Ustav Crne Gore ("Službeni list Crne Gore", br.1/07, 38/13):

Crna Gora je nezavisna i suverena država, republikanskog oblika vladavine. Crna Gora je građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava. (čl.1)

Zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu. (čl. 8/1)

Potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva. (čl. 9)

Prava i slobode ostvaruju se na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma. Svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo. (čl. 17)
Jemči se posebna zaštita lica sa invaliditetom. (čl. 68)

14. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom

Cilj ove konvencije je da se unapredi, zaštititi i osigura puno i jednak uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda svim osobama sa invaliditetom i unapredi poštovanje njihovog urođenog dostojanstva.

Osobe sa invaliditetom uključuju i one koji imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili čulna oštećenja koja u interakciji sa raznim preprekama mogu ometati njihovo puno i efikasno učešće u društvu na jednakoj osnovi sa drugima. (čl. 2)

U cilju omičavanja samostalnog života i punog učešća osoba sa invaliditetom u svim sferama života, države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mere da osobama sa invaliditetom obezbede pristup, ravnopravno sa drugima, fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, kao i drugim pogodnostima i uslugama koje su otvorene odnosno koje stoje na raspolaganju javnosti, kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama. Te mere, koje uključuju identifikovanje i uklanjanje prepreka i barijera za pristup, odnosiće se, između ostalog, i na:

(a) zgrade, puteve, prevozna sredstva i druge pogodnosti u zatvorenom i na otvorenom prostoru, uključujući škole, stambene objekte, zdravstvene objekte i radna mesta;

(b) informacije, komunikacije i druge usluge, uključujući i elektronske usluge i hitne službe.

2. Države strane ugovornice će takođe preduzeti odgovarajuće mere:

(a) da utvrde, promovišu i prate primenu minimalnih standarda i smernica za pristupačnost objekata i usluga koje su otvorene odnosno koje stoje na raspolaganju javnosti;

(b) da obezbede da privatna pravna lica koja pružaju usluge i pogodnosti otvorene ili na raspolaganju javnosti vode računa o svim aspektima njihove pristupačnosti osobama sa invaliditetom;

(c) da obezbede obuku nosilaca o problemima pristupačnosti s kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom;

(d) da se u zgradama i drugim objektima otvorenim za javnost obezbede oznake na Brajevom pismu i na način da se lako čitaju i razumeju;

(e) da se pruže oblici neposredne pomoći i posrednici, uključujući vodiče, čitače i stručne tumače za jezik znakova, kako bi se olakšao pristup zgradama i drugim objektima otvorenim za javnost;

(f) da podstiču druge odgovarajuće oblike pomoći i podrške osobama sa invaliditetom kako bi im se obezbedio pristup informacijama;

(g) da podstiču pristup osobama sa invaliditetom novim informacionim i komunikacionim tehnologijama i sistemima, uključujući internet;

(h) da podstiču blagovremenu izradu, razvoj, proizvodnju i distribuciju dostupnih informacionih i komunikacionih tehnologija i sistema, kako bi postali dostupni uz minimalne troškove. (čl.9)

Države potpisnice ove Konvencije licima sa invaliditetom priznaju jednak pravo da žive u zajednici i uživaju pravo izbora jednak sa drugim osobama i preduzeće efektivne i odgovarajuće mjeru kako bi olakšale licima sa invaliditetom da u potpunosti uživaju ovo pravo, omogućile njihovu punu uključenost u zajednicu i učešće u životu zajednice, uključujući preuzimanje mjeru kako bi osigurale da:

(a) Lica sa invaliditetom imaju mogućnost da izaberu mjesto svog prebivanja, sa kim će i gdje će živeti, pod jednakim uslovima sa drugima i neće biti obavezne da žive pod određenim aranžmanima;

(b) Lica sa invaliditetom imaju pristup spektru službi podrške u svojim domovima, ustanovama za smještaj i lokalnoj zajednici, uključujući personalne asistente, neophodne radi podrške uključenosti i životu osoba sa invaliditetom u svojim lokalnim zajednicama i sprječavanja izolacije ili isključenosti iz zajednice;

(c) Usluge i objekte u lokalnoj zajednici koje su na raspolaganju opštoj populaciji treba da budu dostupne osobama sa invaliditetom pod jednakim uslovima i da budu u skladu sa potrebama lica sa invaliditetom. (čl. 19)

15. Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti ("Službeni list Crne Gore", br. 027/13 od 11.06.2013, 001/15 od 05.01.2015, 042/15 od 29.07.2015, 047/15 od 18.08.2015, 056/16 od 23.08.2016, 066/16 od 20.10.2016, 001/17 od 09.01.2017, 031/17 od 12.05.2017, 042/17 od 30.06.2017, 050/17 od 31.07.2017, 059/21 od 04.06.2021, 145/21 od 31.12.2021, 145/21 od 31.12.2021) propisuje:

Socijalna i dječja zaštita je djelatnost kojom se obezbeđuju i ostvaruju mjere i programi namijenjeni pojedincu i porodici sa nepovoljnim ličnim ili porodičnim okolnostima, koji uključuju prevenciju, pomoć u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba i podršku. (čl. 2)

Socijalna i dječja zaštita je djelatnost od javnog interesa.

Ostvarivanje javnog interesa u socijalnoj i dječjoj zaštiti obezbeđuju Crna Gora (u daljem tekstu: država) i lokalna samouprava (u daljem tekstu: opština), pod uslovima i na način propisan ovim zakonom. (čl. 3)

Socijalna i dječja zaštita ima za cilj unaprjeđenje kvaliteta života i osnaživanje za samostalan i produktivan život pojedinca i porodice.

U ostvarivanju ciljeva socijalne i dječje zaštite, posebno se štite:

...

2) odraslo i staro lice:

- sa invaliditetom;
- koje zloupotrebljava alkohol, drogu ili druga opojna sredstva;
- koje je žrtva zanemarivanja, zlostavljanja, eksploracije i nasilja u porodici ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva;
- žrtva trgovine ljudima;
- koje je beskućnik;
- trudnica bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život;
- samohrani roditelj sa djetetom bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život;
- kojem je uslijed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. (iz čl. 4)

Socijalna i dječja zaštita se zasniva na principima:

1) uvažavanja integriteta i dostojanstva korisnika socijalne i dječje zaštite koja se zasniva na socijalnoj pravdi, odgovornosti i solidarnosti, koja se pruža uz poštovanje fizičkog i psihičkog integriteta, bezbjednosti, kao i uz uvažavanje moralnih, kulturnih i religijskih ubjedjenja, u skladu sa zajemčenim ljudskim pravima i slobodama;

2) zabrane diskriminacije korisnika po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, seksualne orientacije, vjeroispovijesti, političkog, sindikalnog ili drugog opredjeljenja, imovnog stanja, kulture, jezika, invaliditeta, prirode socijalne isključenosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili drugog ličnog svojstva;

3) informisanja korisnika o svim podacima koji su značajni za utvrđivanje njegovih socijalnih potreba i ostvarivanje prava, kao i o tome kako te potrebe mogu biti zadovoljene;

4) individualnog pristupa korisniku u pružanju prava iz socijalne i dječje zaštite;

5) aktivnog učestvovanja korisnika u kreiranju, izboru i korišćenju prava iz socijalne i dječje zaštite koji se zasniva na učestvovanju u procjeni stanja i potreba i odlučivanju o korišćenju potrebnih usluga;

6) uvažavanja najboljeg interesa korisnika u ostvarivanju prava iz socijalne i dječje zaštite;

7) prevencije institucionalizacije i dostupnosti usluga u najmanje restriktivnom okruženju uvijek kada za to postoje uslovi u njihovim domovima ili lokalnoj zajednici kroz vaninstitucionalne oblike zaštite, koje osiguravaju različiti pružaoci usluga, sa ciljem poboljšanja kvaliteta života korisnika i njegove socijalne uključenosti;

8) pluralizma usluga i pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite koje obavljaju i organizacije civilnog društva i druga pravna i fizička lica, pod uslovima i na način propisanim zakonom;

9) partnerstva i udruživanja različitih nosilaca djelatnosti i programa, posebno na lokalnom nivou u cilju dostupnosti usluga u najmanje restriktivnom okruženju i prevencije institucionalizacije;

10) transparentnosti u pogledu informisanja javnosti o socijalnoj i dječjoj zaštiti u sredstvima javnog informisanja, kao i na druge načine, u skladu sa zakonom. (čl. 7)

Prava iz socijalne i dječje zaštite su:

1) osnovna materijalna davanja;

2) **usluge** socijalne i dječje zaštite. (čl. 11)

Djelatnost socijalne i dječje zaštite obavljaju ustanove socijalne i dječje zaštite (u daljem tekstu: ustanova), u skladu sa ovim zakonom.

Ustanova iz stava 1 ovog člana može se osnovati kao javna ili privatna.

Određene poslove socijalne i dječje zaštite može obavljati i drugi oblik organizovanja, u skladu sa ovim zakonom. (čl.13)

Usluge u oblasti socijalne i dječje zaštite su:

- 1) podrška za život u zajednici;
- 2) savjetodavno-terapijska i socijalno-edukativna usluga;
- 3) smještaj;**
- 4) neodložne intervencije i
- 5) druge usluge.

Bliže uslove za pružanje i korišćenje usluga, normative i minimalne standarde usluga iz stava 1 ovog člana propisuje nadležni organ državne uprave. (čl. 60)

Smještaj u ustanovu obezbeđuje se djeci i mladima, trudnici, samohranom roditelju sa djetetom do navršene treće godine života, licu sa invaliditetom i starom licu kojima se ne može obezbjediti ili nije u njegovom najboljem interesu ostanak u porodici ili usluge podrške za život u zajednici ili porodični smještaj-hraniteljstvo ili porodični smještaj.

...
Korisniku smještaja u ustanovu ne može prestati smještaj prije nego što centar za socijalni rad obezbijedi uslove za smještaj u drugu ustanovu, porodični smještaj ili drugi oblik socijalne i dječje zaštite. (čl. 70/1i7)

O zahtjevu za ostvarivanje prava iz socijalne i dječje zaštite u prvom stepenu rješava centar za socijalni rad.

O žalbi protiv rješenja centra za socijalni rad rješava nadležni organ državne uprave.

Žalba ne odlaže izvršenje rješenja. (čl. 73)

Korisnik, odnosno njegov zakonski zastupnik, usvojilac, staralac ili hranitelj može neposredno odabrati pružaoca usluge i sa njim zaključiti ugovor o korišćenju usluge, ako u cijelosti učestvuje u troškovima usluge.

Izuzetno od stava 1 ovog člana, ne mogu se neposredno odabrati pružaoci usluge za smještaj:

- 1) djeteta u ustanovu;
- 2) lica liшенog poslovne sposobnosti.

Usluge iz stava 2 ovog člana koriste se na osnovu rješenja centra za socijalni rad, odnosno na osnovu odluke suda, u skladu sa zakonom. (čl. 85)

Ustanovom upravlja upravni odbor.

Upravni odbor:

- 1) donosi statut i druge opšte akte;
- 2) bira i razrješava direktora ustanove;
- 3) usvaja program razvoja;
- 4) donosi godišnji finansijski plan;
- 5) usvaja završni račun;
- 6) donosi investicione odluke;
- 7) obavlja druge poslove, u skladu sa zakonom i statutom ustanove. (čl. 94)

Ustanova čiji je osnivač **država ili opština osniva se kao javna ustanova**.

Osnivač javne ustanove odgovara za obaveze javne ustanove. (čl. 104/1-2)

Javne ustanove su:

- 1) centar za socijalni rad;
- 2) ustanova za djecu i mlade;
- 3) ustanova za odrasla i stara lica;**
- 4) ustanove za odmor i rekreaciju. (čl. 112)

Centar za socijalni rad odlučuje o pravima iz socijalne i dječje zaštite, u skladu sa ovim zakonom.

Centar iz stava 1 ovog člana može osnovati samo država, kao javnu ustanovu, u skladu sa ovim zakonom.

Centar iz stava 1 ovog člana se može osnovati za teritoriju jedne ili više opština.

Bliže uslove o organizaciji, normativima, standardima i načinu rada centra za socijalni rad propisuje nadležni organ državne uprave. (čl. 113)

Centar za socijalni rad:

- 1) obavlja procjenu stanja, potreba, snaga i rizika korisnika i drugih lica značajnih za korisnika; procjenu podobnosti staraoca, hranitelja i usvojioца; izradu i praćenje individualnih planova usluga;
- 2) rješava u prvom stepenu o zahtjevima za ostvarivanje prava iz socijalne i dječje zaštite;
- 3) preduzima mјere, pokreće i učestvuje u sudskim i drugim postupcima;
- 4) vodi evidencije i stara se o čuvanju dokumentacije korisnika;
- 5) obavlja i druge poslove u skladu sa zakonom. (čl. 114)

Pružalač usluge dužan je da prije otpočinjanja sa obavljanjem djelatnosti pribavi licencu za obavljanje djelatnosti, u skladu sa ovim zakonom.

Licencu iz stava 1 ovog člana izdaje nadležni organ državne uprave, na period od šest godina i obnavlja se u skladu sa ovim zakonom.

Izuzetno od stava 2 ovog člana, licencu za obavljanje djelatnosti pružaoca usluge porodični smještaj-hraniteljstvo i porodični smještaj izdaje centar za socijalni rad na period od dvije godine.

Za izdavanje licence za obavljanje djelatnosti plaća se administrativna taksa, u skladu sa posebnim zakonom.

Uslovi za izdavanje licence za obavljanje djelatnosti (čl. 130)

Licenca za obavljanje djelatnosti se izdaje pružaocu usluge koji:

- 1) je upisan u Registar;
- 2) ispunjava standarde za pružanje usluge za koju traži izdavanje licence, a koji se odnose na: lokaciju, prostor, opremu, broj i vrstu stručnog kadra i program pružanja usluge. (čl. 131)

Sredstva za osnovna materijalna davanja i usluge socijalne i dječje zaštite obezbjeđuju se u budžetu države, u skladu sa ovim zakonom.

Sredstva za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite obezbjeđuju se u budžetu države i budžetu opštine, kao i vršenjem djelatnosti pružalača usluga, u skladu sa ovim zakonom.

Sredstva za usluge socijalne i dječje zaštite obezbjeđuju se i putem učešća korisnika, odnosno njihovih srodnika koji su dužni da ih izdržavaju, donacija, poklona, zavještanja, legata, osnivanjem zadužbina i fondacija i dr., u skladu sa posebnim zakonom.

U budžetu opštine mogu se obezbijediti sredstva za materijalna davanja u socijalnoj i dječjoj zaštiti propisana ovim zakonom i za usluge socijalne i dječje zaštite, kao što su: pomoć u kući, dnevni boravak, usluge narodne kuhinje, odmor i rekreaciju djece, stanovanje uz podršku, smještaj u prihvatalište - sklonište, stanovanje za socijalno ugrožena lica, u skladu sa zakonom i druge usluge u skladu sa svojim materijalnim mogućnostima.

Ukoliko opštine nijesu u mogućnosti da obezbijede sredstva za usluge iz stava 4 ovog člana u njihovom finansiranju učestvovaće država, u skladu sa članom 156 ovog zakona osim za troškove funkcionsanja dnevnih boravaka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju, čije će troškove usluga država sufinansirati u svakoj opštini. (čl.154)

Kriterijume i mjerila za utvrđivanje cijene usluge socijalne i dječje zaštite koju obezbjeđuje država propisuje nadležni organ državne uprave.

Kriterijume i mjerila za utvrđivanje cijene usluge socijalne i dječje zaštite, koja se finansira iz budžeta opštine propisuje nadležni organ opštine.

Odredbe iz st. 1 i 2 ovog člana odnose se na javne ustanove, ustanove i druge oblike organizovanja kada se finansiranje usluge socijalne i dječje zaštite vrši iz budžeta države, odnosno opštine.

Ustanove i drugi oblici organizovanja dužni su da samostalno utvrđuju kriterijume i formiraju cijenu kada pružaju usluge socijalne i dječje zaštite neposrednim ugovaranjem.

U skladu sa propisanim kriterijumima i mjerilima, cijenu usluge iz stava 1 ovog člana utvrđuje nadležni organ državne uprave, a cijenu usluge iz stava 2 ovog člana utvrđuje nadležni organ opštine. (čl. 157)

Korisnik, roditelj, odnosno srodnik koji je dužan da izdržava korisnika i drugo pravno ili fizičko lice koje je preuzeo plaćanje učestvuje u plaćanju usluge svim svojim primanjima, prihodima i imovinom, izuzev primanja ostvarenih po

osnovu materijalnog obezbeđenja, dodatka za djecu, jednokratne novčane pomoći, primanja po osnovu nagrada i otpremnine za odlazak u penziju.

Izuzetno od stava 1 ovog člana sredstva za usluge dnevnog boravka u ustanovi za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u potpunosti obezbeđuju država i lokalna samouprava.

Kriterijume i mjerila za učešće korisnika, roditelja, odnosno srodnika u plaćanju troškova iz stava 1 ovog člana koje obezbeđuje država propisuje nadležni organ državne uprave.

Kriterijume i mjerila za učešće korisnika, roditelja, odnosno srodnika u plaćanju troškova iz stava 1 ovog člana koje obezbeđuje opština propisuje nadležni organ opštine. (čl. 158)

Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši nadležni organ državne uprave. (čl. 162)

Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši organ uprave nadležan za poslove inspeksijskog nadzora. Prava, dužnosti i ovlašćenja inspektora socijalne i dječje zaštite (čl. 164)

Inspektor socijalne i dječje zaštite (u daljem tekstu: inspektor) samostalan je u radu u granicama ovlašćenja utvrđenih zakonom i propisima donešenim za sprovođenje zakona i lično je odgovoran za svoj rad.

Inspektor je dužan da postupa savjesno i nepristrasno u vršenju poslova inspeksijskog nadzora, da čuva kao službenu tajnu podatke do kojih dođe u toku vršenja nadzora, a posebno podatke iz dokumentacije korisnika.

U vršenju nadzora inspektor je ovlašćen da utvrđuje zakonitost rada i ispunjenost standarda i da u skladu sa ovim zakonom:

- 1) pregleda opšte i pojedinačne akte javne ustanove socijalne i dječje zaštite i drugog pružaoca usluga;
- 2) izvrši uvid u dokumentaciju javne ustanove socijalne i dječje zaštite i drugog pružaoca usluga na osnovu koje se ostvaruju prava i usluge socijalne i dječje zaštite;
- 3) izvrši neposredan uvid u ostvarivanje prava i usluga, upozori na uočene nepravilnosti i odredi mjere i rok za njihovo otklanjanje koji ne može biti kraći od 15 dana ni duži od šest mjeseci, a u hitnim slučajevima, naredi otklanjanje utvrđenih nepravilnosti i nedostataka odmah;
- 4) zahtijeva izvještaje i podatke o radu javne ustanove socijalne i dječje zaštite i drugog pružaoca usluga;
- 5) izvrši provjeru ispunjenosti uslova za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite propisanih ovim zakonom;
- 6) sasluša i uzme izjave odgovornog lica, odnosno stručnog radnika i stručnog saradnika, kao i drugih zaposlenih, korisnika i drugih lica;
- 7) inicira postupak za utvrđivanje odgovornosti;
- 8) izvrši neposredan uvid u sprovođenje naloga izrečenih u postupku inspeksijskog nadzora, u skladu sa ovim zakonom;
- 9) razmatra predstavke pravnih i fizičkih lica koje se odnose na rad i pružanje usluga socijalne i dječje zaštite;
- 10) obavlja druge poslove, u skladu sa zakonom. (čl. 165)

U vršenju inspeksijskog nadzora, pored mjera i radnji propisanih Zakonom o inspeksijskom nadzoru, inspektor može da:

- 1) privremeno zabrani obavljanje djelatnosti, odnosno obavljanje određenih poslova kod pružaoca usluga socijalne i dječje zaštite, ako se obavljaju suprotno odredbama ovog zakona, a najduže na šest mjeseci;
- 2) privremeno zabrani obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite ili određenih poslova iz djelatnosti socijalne i dječje zaštite zaposlenom koji obavlja djelatnost socijalne i dječje zaštite suprotno ovom zakonu, i propisima donijetim za sprovođenje ovog zakona, najmanje na 30 dana, a najduže na šest meseci od dana kada je primljen akt kojim je ta mjera izrečena;
- 3) zabrani samostalni rad stručnom radniku koji nije dobio, odnosno obnovio licencu za samostalni rad, odnosno kome je oduzeta licenca za samostalni rad;
- 4) predloži oduzimanje licence stručnom radniku iz razloga propisanih ovim zakonom. (čl. 166)

16. Zakon o zabrani diskriminacije ("Službeni list Crne Gore", br. 046/10 od 06.08.2010, 040/11 od 08.08.2011, 018/14 od 11.04.2014, 042/17 od 30.06.2017) propisuje:

Zabranjen je svaki oblik diskriminacije, po bilo kom osnovu.

Diskriminacija je svako pravno ili faktičko pravljene razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasu, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, promjeni pola, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji

i/ili interseksualnim karakteristikama, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili prepostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.

Neposredna diskriminacija postoji ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica po nekom od osnova iz stava 2 ovog člana.

Posredna diskriminacija postoji ako prividno neutralna odredba zakona, drugog propisa ili drugog akta, kriterijum ili praksa dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica u nejednak položaj u odnosu na druga lica ili grupu lica, po nekom od osnova iz stava 2 ovog člana, osim ako je ta odredba, kriterijum ili praksa objektivno i razumno opravdana zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvativljivo srazmernom odnosu sa ciljem koji se želi postići.

Diskriminacijom se smatra i podsticanje, pomaganje, davanje instrukcija, kao i najavljeni namjera da se određeno lice ili grupa lica diskriminišu po nekom od osnova iz stava 2 ovog člana. (čl.2)

Pravo na zaštitu od diskriminacije pripada svim fizičkim i pravnim licima na koja se primjenjuju propisi Crne Gore, ako su diskriminisana po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona.

Ovaj zakon se primjenjuje na javni i privatni sektor. (čl. 3).

17. Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ("Službeni list Crne Gore", br. 035/15 od 07.07.2015, 044/15) propisuje:

Zabranjena je diskriminacija lica sa invaliditetom i grupe lica sa invaliditetom po bilo kom osnovu, kao i svaki oblik diskriminacije po osnovu invaliditeta, u javnom i privatnom sektoru.

Lice sa invaliditetom je lice koje ima dugoročno fizičko, mentalno, intelektualno ili senzorno oštećenje, koja u sadejstvu sa različitim barijerama mogu otežati puno i efektivno učešće tog lica u društvu na osnovu jednakosti sa drugima. (čl 2st 1 i 2)

Ovaj zakon se zasniva na sljedećim načelima: 1) poštovanje ljudskih prava i dostojanstvo; 2) ostvarivanje prava na donošenje sopstvenih odluka i samostalnost; 3) puno i efektivno učešće i uključenost u sve oblasti društvenog života; 4) uključivanje u sve procese u kojima se odlučuje o njegovim pravima i obavezama; 5) jednakost u ostvarivanju prava i obaveza sa drugim licima; i 6) poštovanje i uvažavanje različitosti u svim oblastima života. (čl. 3)

Državni organi, organi državne uprave, organi jedinica lokalne samouprave, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja (u daljem tekstu: organi), kao i druga pravna i fizička lica, u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja, dužni su da donose, odnosno uvode i sprovode propise i posebne mјere, koji su usmјereni na stvaranje uslova za ostvarivanje ravnopravnosti i zaštite lica sa invaliditetom, koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju u odnosu na druga lica.

Propisi i posebne mјere se donose, odnosno preuzimaju u oblasti: uređenja prostora i izgradnje objekata, informisanja, saobraćaja, vaspitanja i obrazovanja, zapošljavanja, rada, zdravlja, socijalne zaštite, kulture, javnog i političkog djelovanja, kao i u drugim oblastima društvenog života u kojima postoje razlozi za njihovo donošenje, odnosno uvođenje u smislu stava 1 ovog člana.

Posebne mјere iz stava 1 ovog člana, primjenjuju se srazmerno potrebama i mogućnostima i traju do ostvarenja ciljeva koji su tim mјerama utvrđeni. (čl. 5)

Radi unapređenja prava lica sa invaliditetom i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima, organ državne uprave nadležan za poslove ljudskih i manjinskih prava (u daljem tekstu: Ministarstvo), vrši poslove koji se odnose na: 1) koordinaciju aktivnosti koje imaju za cilj zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti tih lica sa drugim licima; 2) praćenje primjene međunarodnih dokumenata i konvencija, kao i usvojenih međunarodnih standarda za zaštitu lica sa invaliditetom, preuzimanje mјera za njihovu implementaciju u pravni sistem Crne Gore i praćenje poštovanja tih dokumenata; 3) pripremu strateškog dokumenta koji se odnosi na zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti tih lica sa drugim licima (u daljem tekstu: Strategija), kao i praćenje sprovođenja Strategije; 4) pripremu godišnjeg izvještaja o sprovođenju Strategije, na osnovu izvještaja organa iz okvira njihove nadležnosti, i dostavljanje godišnjeg izvještaja Vladi Crne Gore (u daljem tekstu: Vlada); 5) organizovanje istraživanja i analiza stanja u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima; 6) pripremu izvještaja o ispunjavanju međunarodnih obaveza od strane Crne Gore u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima; 7) saradnju sa lokalnom samoupravom u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih

lica sa drugim licima; 8) uspostavljanje saradnje sa nevladinim organizacijama u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima; 9) eliminisanje stereotipa i predrasuda o licima sa invaliditetom, kao i štetnih radnji kojima se diskriminišu ova lica u svim oblastima života, uključujući i predrasude zasnovane na polu i uzrastu; 10) organizovanje edukacija i treninga za različite ciljne grupe u cilju podizanja nivoa svijesti o licima sa invaliditetom i njihovim pravima; 11) pokretanje i sproveđenje kampanja za podizanje nivoa svijesti javnosti o licima sa invaliditetom i njihovim pravima, uključujući rad sa djecom, od najranijeg uzrasta i kroz sve nivo obrazovnog sistema; 12) podsticanje medija da promovišu prava i zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom; i 13) druge poslove u skladu sa zakonom. Izvještaje iz stava 1 tačka 4 ovog člana, organi su dužni da dostave Ministarstvu, najkasnije u roku od mjesec dana nakon isteka godine za koju se izvještaj priprema (čl. 6)

Diskriminacija u pristupu objektima i površinama u javnoj upotrebi

Neobezbjedivanje uslova za nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad u objektima u javnoj upotrebi i u prostorima i površinama javne namjene licu ili grupi lica sa invaliditetom u skladu sa propisima kojima se propisuje uređenje prostora i izgradnja objekata, smatra se diskriminacijom po osnovu invaliditeta.
Pristup objektu se obezbjeđuje na glavnom ulazu, ukoliko je to tehnički izvodljivo. Diskriminacijom po osnovu invaliditeta smatra se i:

- 1) zauzimanje i korišćenje parking mjesta namijenjenih za parkiranje vozila obilježenih znakom pristupačnosti (za lica sa invaliditetom), u smislu zakona kojim se uređuje bezbjednost saobraćaja na putevima, od strane vozača čije vozilo nije obilježeno tim znakom; i
- 2) zauzimanje, korišćenje, upotreba i uništavanje mobilijara ili pristupačnih toaleta namijenjenih za lica sa invaliditetom u javnim objektima i na prostorima i površinama javne namjene od strane lica koje nema invaliditet. (čl. 11)

Diskriminacija u oblasti socijalne i dječje zaštite i adekvatnog životnog standarda

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta u oblasti socijalne i dječje zaštite i adekvatnog životnog standarda u smislu propisa kojima se uređuje socijalna i dječja zaštita, smatra se:

- 1) odbijanje, ograničavanje ili otežavanje pružanja socijalne i dječje zaštite djetetu i odraslotu licu sa invaliditetom;
- 2) utvrđivanje nepovoljnijih uslova za pružanje socijalne i dječje zaštite djetetu i odraslotu licu sa invaliditetom od uslova pod kojima se socijalna i dječja zaštita pruža drugim korisnicima; i 3) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje ostvarivanja prava na socijalno stanovanje u lokalnoj zajednici po izboru lica ili grupe lica sa invaliditetom. (Član 24)

18. Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata ("Službeni list Crne Gore", br. 064/17 od 06.10.2017, 044/18 od 06.07.2018, 063/18 od 28.09.2018, 011/19 od 19.02.2019, 082/20 od 06.08.2020, 086/22 od 03.08.2022, 004/23)

Ciljevi planiranja i izgradnje su:

- 1) ravnomjeran i regionalno uravnotežen prostorni razvoj usklađen sa potrebama društva, privrede i kapacitetima prostora;
- 2) racionalno i efikasno korišćenje i očuvanje prostornih potencijala i resursa na kopnu, moru i u podmorju i zaštita prirodnih dobara;
- 3) razvijanje regionalnih prostornih osobenosti i očuvanje identiteta i prepoznatljivosti predjela;
- 4) međusobno usklađen razmještaj različitih ljudskih djelatnosti i aktivnosti u prostoru, uz zaštitu integralnih vrijednosti prostora;
- 5) zaštita i unapređenje kulturnih dobara i zaštićene okoline uz očuvanje integriteta i autentičnosti kulturnih vrijednosti, stvaranje uslova za održivo korišćenje kulturnih dobara i visokovrijednog izgrađenog prostora sa uvažavanjem i razvijanjem specifičnih karakteristika, integriteta i vrijednosti prirodnih i urbanih predjela i ambijenta;
- 6) uređenje građevinskog zemljišta i kvalitetan i human razvoj gradskih i ruralnih naselja, kao i bezbjedni i zdravi životni i radni uslovi;
- 7) podsticanje investicionog ambijenta usmjerenog na razvoj i povećanje kvaliteta prostora uz istovremeni privredni razvoj;
- 8) primjena najbolje prakse u razvoju urbanih cjelina i unapređenje kvaliteta u oblasti urbanističkog planiranja i arhitektonskog projektovanja, kao i unapređenje kvaliteta objekata;
- 9) zaštita od zemljotresa, klizišta i drugih elementarnih nepogoda;
- 10) stabilnost i trajnost objekata;

- 11) zaštitu od tehničko-tehnoloških i drugih nesreća;
- 12) racionalno korišćenje prirodnih bogatstava, energije i povećanje stepena energetske efikasnosti, i
- 13) stvaranje uslova za pristup, kretanje i boravak lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom (čl. 2)**

Osnovni zahtjevi za objekat su zahtjevi koje objekat, zavisno od svoje namjene, mora da ispunjava u toku građenja i upotrebe, a kojima se obezbeđuje njegova bezbjednost u cijelini, kao i bezbjednost svakog njegovog posebnog dijela.

Osnovni zahtjevi za objekat iz stava 1 ovog člana su:

- 1) mehanička otpornost i stabilnost prema kojoj objekat mora biti projektovan i izведен na način da zbog opterećenja koje djeluje prilikom građenja i upotrebe ne dođe do:
  - a) pada cijele ili dijela izgrađene konstrukcije;
  - b) značajnih deformacija u stepenu koji nije dozvoljen;
  - c) oštećenja drugih djelova objekta ili instalacija ili ugrađene opreme koje može nastati kao posljedica značajne deformacije konstrukcije koja nosi opterećenje;
  - d) oštećenja čija je posljedica nesrazmjerna uzroku;
- 2) zaštita u slučaju požara prema kojoj objekat mora biti projektovan i izведен tako da u slučaju izbijanja požara:
  - a) noseća konstrukcija može da izdrži opterećenje za određeni vremenski period;
  - b) bude ograničeno izbijanje i širenje požara i dima u okviru objekta;
  - c) bude ograničeno širenje požara na okolne objekte;
  - d) korisnici mogu napustiti objekat ili biti spašeni na drugi način;
  - e) bude obezbijeđena sigurnost spasilačkih timova;
- 3) higijena, zdravlje ljudi i zaštita životne sredine prema kojima objekat mora biti projektovan i izведен na način da ne ugrožava higijenu ili zdravlje i bezbjednost radnika, korisnika ili susjeda, ili ne prouzrokuje prekoračenje dozvoljenih graničnih vrijednosti uticaja na životnu sredinu ili na klimu, tokom izgradnje, upotrebe ili rušenja, odnosno tokom vijeka trajanja, koji mogu nastati:
  - a) ispuštanjem otrovnih gasova;
  - b) emisijom opasnih supstanci, isparljivih organskih jedinjenja, gasova sa efektom staklene bašte ili opasnih čestica u vazduhu unutar objekta ili okolni vazduh;
  - c) emitovanjem opasnih zračenja;
  - d) ispuštanjem opasnih supstanci u podzemne vode, more, površinske vode ili zemljiste;
  - e) ispuštanjem opasnih supstanci u vodu za piće ili supstanci koje imaju neki drugi negativan uticaj na vodu za piće;
  - f) pogrešnim ispuštanjem otpadnih voda, emisijom dimnih gasova ili pogrešnim odlaganjem čvrstog ili tečnog otpada;
  - g) prisustvom vlage u djelovima objekta ili na površinama unutar objekta;
  - h) prisustvom radioaktivnog gasa radona unutar objekta;
- 4) **bezbjednost i pristupačnost pri upotrebi prema kojoj objekat mora biti projektovan i izведен na način da ne predstavlja neprihvatljive rizike od nezgoda ili štete pri službi ili radu kao što su klizanje, padanje, sudar, opekomine, strujni udari, povrede od eksplozija i provalne krađe, a naročito tako da se vodi računa o pristupačnosti i upotrebi od strane lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom; (iz čl. 68 st)**

Izgradnja objekata u javnoj upotrebi vrši se na način kojim se licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom obezbeđuje nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad.

Objektima u javnoj upotrebi iz stava 1 ovog člana smatraju se objekti namijenjeni za javno korišćenje (objekti državnih organa i lokalne samouprave, zdravstva, obrazovanja, kulture, otvoreni i zatvoreni sportski i rekreativni objekti, saobraćajni terminali, pošte).

Izgradnja stambenih, stambeno-poslovnih objekata i poslovnih objekata vrši se na način kojim se licima iz stava 1 ovog člana obezbeđuje nesmetan pristup i kretanje u zajedničkim prostorijama.

Stambeni i stambeno-poslovni objekti sa deset i više stanova moraju se izgrađivati na način kojim se obezbeđuje jednostavno prilagođavanje objekta, najmanje jedne stambene jedinice na svakih deset stanova za nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom.

Pristup, kretanje i boravak lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom dužan je da obezbijedi vlasnik objekta u javnoj upotrebi.

Bliže uslove i način prilagođavanja objekata iz st. 1, 3 i 4 ovog člana propisuje Ministarstvo. (čl. 71)

Novčanom kaznom u iznosu od 5.000 eura do 40.000 eura kazniće se za prekršaj pravno lice ako:

1) ne obezbijedi pristup, kretanje i boravak lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom u objektu u javnoj upotrebi (član 71 stav 5); (čl. 204 st1/1)

19. Pravilnikom o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja odraslih i starih lica ("Službeni list Crne Gore", br. 058/14 od 29.12.2014, 021/16 od 25.03.2016, 015/18 od 09.03.2018, 065/19 od 02.12.2019) propisuju se bliže uslovi za pružanje i korišćenje, normativi i minimalni standardi usluge smještaja odraslih i starih lica:

Pružalac usluge smještaja (u daljem tekstu: pružalac usluge) dužan je da obezbijedi:

- 1) odgovarajući stambeni prostor;
- 2) materijalne uslove;
- 3) smještaj u skladu sa polom korisnika;
- 4) ishranu i dostupnost zdravstvenih usluga;
- 5) održavanje lične higijene i higijene prostora;
- 6) sigurno okruženje;
- 7) razvoj potencijala i osnaživanje korisnika; i
- 8) izolaciju preminulih korisnika. (čl. 5)

Stambeni prostor, treba da:

- 1) je u naseljenom mjestu;
- 2) ima priključak na električnu, vodovodnu, kanalizacionu i telefonsku mrežu;
- 3) ima obezbijeđeno grijanje i provjetravanje;
- 4) ima prirodno provjetravanje i osvjetljenje;
- 5) ima podove od nekлизajućeg materijala; i
- 6) ima dostupne zelene i rekreativne površine.

Stambeni prostor iz stava 1 ovog člana treba da ima: sobe za korisnike, kupatilo, dnevni boravak, prostor za ručavanje, prostor za organizovanje radno-okupacionih i drugih zajedničkih sadržaja i prostoriju za izolaciju preminulih korisnika.

Soba za korisnike treba da ima:

- 1) razmak između ležajeva koji omogućava nesmetano funkcionisanje korisnika; i
- 2) površinu od najmanje 4 m² po korisniku.

Dnevni boravak treba da ima obezbijeđen priključak na TV mrežu, mogućnost korišćenja interneta i najmanje 2 m² površine po korisniku.

Prostor za ručavanje za korisnike iz člana 4 stav 1 tačka 1 ovog pravilnika treba da ima najmanje 80m².

Prostor za ručavanje za korisnike iz člana 4 stav 1 tač. 2, 3 i 4 ovog pravilnika treba da ima najmanje 1,5 m² površine po korisniku.

Prostor za organizovanje radno-okupacionih i drugih zajedničkih sadržaja treba da ima najmanje 30 m². (čl. 6)

Podrška korisniku određuje se u odnosu na sposobnost neposredne brige o sebi i učestvovanje u aktivnostima života u zajednici, a razvrstava se u četiri stepena. (čl. 13)

Podrška prvog stepena pruža se korisniku koji nije sposoban da se samostalno brine o sebi i uključi u aktivnosti dnevnog života u zajednici.

Podrška drugog stepena pruža se korisniku koji može da brine o sebi i da se uključi u aktivnosti dnevnog života u zajednici uz pomoć drugog lica.

Podrška trećeg stepena pruža se korisniku koji može da brine o sebi i da se uključi u aktivnosti dnevnog života u zajednici uz nadzor i podršku drugog lica.

Podrška četvrtog stepena pruža se korisniku koji može samostalno, odnosno uz podsjećanje da obavlja sve životne aktivnosti. (čl. 14)

Prilikom prijema korisnika Centar za socijalni rad (u daljem tekstu: Centar), pružaocu usluge dostavlja sljedeću dokumentaciju za korisnika:

- 1) rješenje o smještaju;
- 2) kopiju lične karte;
- 3) zdravstveni karton;
- 4) zdravstvenu knjižicu;
- 5) izvještaj o zdravstvenom stanju; i

6) za lica lišena poslovne sposobnosti rješenje o starateljstvu, odnosno odluku o produženju roditeljskog prava.
Ako se prijem obezbjeđuje u slučaju usluge neodložne intervencije, Centar je dužan da dostavi dokumentaciju iz stava 1 ovog člana u roku od pet dana od dana smještaja.
Pružalac usluge prilikom prijema korisnika popunjava upitnik za korisnika i prijemni list zdrastvene njege na obrascima S-U i S-ZN, koji su sastavni dio ovog pravilnika. (čl. 15)

Pružalac usluge izrađuje individualni plan rada sa korisnikom na osnovu individualnog plana usluga Centra, u roku od sedam dana od dana prijema korisnika.
Ako korisnik koristi uslugu na osnovu rješenja Centra, u izradi individualnog plana iz stava 1 ovog člana učestvuje Centar, pružalac usluge, korisnik odnosno njegov zakonski zastupnik, članovi njegove porodice i druga lica važna za korisnika.
Ako korisnik koristi uslugu na osnovu ugovora o korišćenju usluge, u izradi individualnog plana iz stava 1 ovog člana učestvuje pružalac usluge, korisnik odnosno njegov zakonski zastupnik, članovi njegove porodice i druga lica važna za korisnika. (čl. 17 st. 1-3)

20. Pravilnikom o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom ("Sl. list CG" br. 48/13 i 44/15) propisuju se uslovi i način obezbjeđivanja nesmetanog pristupa, kretanja, boravka i rada licima smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom (u daljem tekstu: pristupačnost) i jednostavno prilagođavanje objektima koji su u javnoj upotrebi, stambenim i stambeno-poslovnim objektima.

...
16) taktilna obrada je završna reljefna obrada hodne površine za kretanje lica smanjene pokretljivosti odnosno lica sa invaliditetom;

17) taktilna crta vođenja je taktilna obrada hodne površine namijenjena usmjeravanju kretanja lica sa oštećenjem vida, koja se na kraju puta vođenja i na mjestu promjena smjera vođenja označava promjenom u strukturi reljefne obrade;

18) taktilna crta upozorenja je taktilna obrada hodne površine koja se postavlja radi upozorenja lica sa oštećenjem vida na opasnost od vozila;

19) taktilno polje upozorenja je taktilna obrada hodne površine koja služi za upozorenje i obavještavanje lica sa oštećenjem vida o promjeni nivoa kretanja; . . . . iz (čl. 4)

Radi upotrebe pomagala za lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom, potrebno je da se ispune uslovi u pogledu prostora potrebnog za: kretanje lica koja koriste invalidska kolica koji je dat na grafičkom prikazu broj 2 koji je sastavni dio ovog pravilnika, upotrebu štapa, štaka, hodalica koji je dat na grafičkom prikazu broj 3 koji je sastavni dio ovog pravilnika i upotrebu bijelog štapa i psa vodiča koji je dat na grafičkom prikazu broj 4 koji je sastavni dio ovog pravilnika. (čl. 7/1)

Pristupačna taktilna površina izvodi se reljefnom obradom visine do 5 mm na način da ne otežava kretanje invalidskih kolica, da je prepoznatljiva na dodir stopala ili bijelog štapa, da ne zadržava vodu, snijeg i nečistoću, i da se lako održava.

Pristupačna taktilna površina data je na grafičkom prikazu broj 5 koji je sastavni dio ovog pravilnika.

Najmanje dimenzije taktilne površine i mesta na kojima je obavezna njena primjena određena su u zavisnosti od svakog elementa pristupačnosti propisanog ovim ravilnikom.

Taktilna crta vođenja, taktilna crta upozorenja i/ili taktilno polje upozorenja, moraju da imaju karakteristike propisane za taktilnu površinu. (čl 9)

Radi omogućavanja samostalnog života licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom koriste se sljedeći elementi pristupačnosti: ulazni prostor; **hodnici**; toalet; kupatilo; kuhinja; soba, učionica, radni prostor; stan; kafana i restoran; kabina za presvlačenje; tuš kabina; glasačka kabina; ulaz u vodu na plaži i na bazenu; mjesto u gledalištu; telefon, tekstofon, faks, bankomat; električne instalacije (interfon, prekidač za svjetlo, i zvonce, utičnica u kuhinji, ostale utičnice, izvodna ploča za električnu instalaciju); kvake na vratima i prozorima; šalter; pult; induktivna petlja ili transmisioni obruč; oglasni pano, orijentacioni plan za kretanje u objektima i sl. (čl. 16)

Hodnici moraju da imaju:

- 1) širinu najmanje 150 cm,
- 2) sve hodne površine, u istom nivou,

- 3) hodne površine koje nijesu u istom nivou, međusobno povezane elementima pristupačnosti za savladavanje visinskih razlika u skladu sa ovim pravilnikom,
- 4) vrata na hodnicima izvedena bez praga, svijetle širine korisnog prostora najmanje 90 cm,
- 5) vrata sa pristupačnom kvakom u skladu sa članom 32 ovog pravilnika,
- 6) ulazna vrata koja sa hodnika vode u druge prostore i prostorije, stanove i sl. izvedena sa pragom koji nije viši od 2 cm,
- 7) ako su vrata i pregradni zidovi hodnika izrađene od staklenih ploča površine veće od 1,5 m², bez prečki, uočljivu oznaku u rasponu visine od 90 do 160 cm,
- 8) područje za kretanje osvijetljeno nivoom osvjetljenja od 100 luxa;
- 9) na mjestima gdje se ogradama usmjerava kretanje, razmak između ograda od najmanje 90 cm,
- 10) svu instalacijsku i drugu opremu širu od 10 cm ugrađenu i/ili postavljenu u niše u zidu (protipožarni aparati, vatrogasna crijeva i sl.),
- 11) odgovarajuće električne instalacije u skladu sa članom 31 ovog pravilnika,
- 12) oznake pristupačnosti koje su date na grafičkom prikazu broj 1 (slike 1.1, 1.2, 1.5 i 1.7) ovog pravilnika,
- 13) druge oznake na zidovima hodnika postavljaju se u rasponu visine od 120 do 160 cm.
- Hodnici (komunikacije) i uslovi iz stava 1 ovog člana dati su na grafičkom prikazu broj 15 koji je sastavni dio ovog pravilnika.
- Stav 1 tačka 1 ovog člana ne odnosi se na izgrađene objekte u javnoj upotrebi. (čl. 18)

21. Strategija razvoja Sistema socijalne zaštite starijih 2018-2022² između ostalog navodi: "starenje se sagledava kao aktivno, produktivno, zdravo i pozitivno, pristupima starenju i starosti promovišu se očuvanje i podržavaju potencijali starijih da vode kvalitetan život i doprinose društvu u mjeri svojih mogućnosti i potreba, stariji se percipiraju i kao resurs za društveni i ekonomski razvoj."

22. Zakon o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore propisano je:

Organis su dužni da sa Zaštitnikom/com sarađuju i pružaju mu/joj pomoć. (čl. 38)

Nakon završetka ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda Zaštitnik daje mišljenje o tome da li je, na koji način i u kojoj mjeri došlo do povrede ljudskih prava i sloboda. (čl. 41/1)

Starješina, odnosno lice koje rukovodi organom na čiji se rad preporuka odnosi obavezan je da, u ostavljenom roku, dostavi izveštaj o preduzetim radnjama za izvršenje preporuke. (čl. 42/1)

V ZAKLJUČNA OCJENA

23. Na osnovu sprovedenog ispitnog postupka, te analize utvrđenih činjenica, Zaštitnik je zaključio da u pojedinim prostorima - hodnicima JU Doma starih "Podgorica", nijesu obezbijedeni uslovi za nesmetano i sigurno kretanje starih lica.

Zaštitnik zapaža da JU Dom starih "Podgorica" preuzima niz aktivnosti kako bi se obezbijedila zdravstvena zaštita korisnicima Doma.

24. Naime, kada je riječ o ostvarivanju zdravstvene zaštite u Domu starih "Podgorica", što je bio jedan dio obraćanja korisnice, od strane Doma je navedeno da postoji potreba za angažovanjem ljekara – doktora medicine u toj ustanovi, te je Uprava Doma još od 2020. godine, dok još nije otpočela sa obavljanjem djelatnosti, raspisivala oglas za doktora medicine i to u više navrata. Radi prevazilaženja problema, ugovorom o dopunskom radu angažovana su dva ljekara opšte prakse koji su dostupni svakog radnog dana. Zaštitnik razumije situaciju u kojoj se ustanova nalazi usled nedostatka kadra, imajući u vidu je da je nedostatak ljekarskog kadra, deficitaran i u pojedinima zdravstvenim ustanovama. Međutim, u ovom trenutku, Ustanova preuzima radnje i mjere kako bi se svakom korisniku pružila potrebna zdravstvena zaštita.

² <https://www.gov.me/dokumenta/5a3953b9-2d5f-43ab-b79e-c97454441c49>

Kroz razgovore sa korisnicima zapaženo je da prilikom obavljanja pregleda u KCCG-u nema dodatnog čekanja te da veoma brzo ostvare zdravstvenu zaštitu (laboratorija, pregled...)

Međutim na osnovu postupaka koje je sprovodio Zaštitnik i obilazaka ustanova socijalne i dječje zaštite, kao i zdravstvene zaštite, evidentna je razlika u zaradama zdravstvenih radnika u tim ustanovama pa je prisutan problem odliva zdravstvenih kadrova iz ustanova socijalne i dječje zaštite, usled povećanja zarada u zdravstvenom sektoru.

Taktilne trake – kao element pristupačnosti u JU Domu starih “Podgorica”

25. Domovi za stare - javne ustanove za smještaj starih lica i lica sa invaliditetom, uređeni su na način da je kretanje starijim licima i osobama sa invaliditetom maksimalno olakšano. Veliki broj starijih osoba koje su smještene u domovima za stare ima poteškoća pri kretanju. Neki od njih, kao i podnositeljka pritužbe, zbog zdravstvenih problema, pri kretanju se služi hodalicom, a određeni broj korisnika koristi invalidska kolica. Podnositeljka pritužbe (87) koristi hodalicu kao pomoć pri kretanju, a usled postojanja taktičnih staza koje se nalaze u hodnicima ustanove i koje vode do svih soba, ima određeni problem kretanja u okvirima – slobodnim prostorom sa jedne i druge strane tih staza, zbog hodalice potrebna joj je pojačana pažnja, da ne bi došlo do gubitka ravnoteže uslijed zapinjanja koje je uzrokovano neravninama na podu.

Shodno grafikonu³ datom u prilogu Pravilnika o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja odraslih i starih lica, širina trake - slobodnog prostora (u hodniku) za upotrebu štapa, štakice i hodalice je 70 cm (štap i hodalica) a za štaku 90-120cm, kao na slici – Grafički prikaz broj 3. Međutim, neposrednim uvidom je utvrđeno da sa jedne strane taktičnih traka slobodna površina iznosi 62 cm (74cm – 12 cm mjereno od taktičnih linija do rukohvata), a sa druge strane 72 cm (84 cm – 12 cm – širina koju zauzima rukohvat, Dom u izjašnjenju nije uzeo u obzir rukohvate). Podnositeljka pritužbe prilikom posjete, koristila je hodalicu dimenzija - 65 cm rastojanje između zadnjih točkova a između prednjih 55 cm, pa proizilazi da postoji dio hodnika – traka od 72 cm pored taktičnih linija gdje bi mogla da se kreće ali se svakako mora na određenim mjestima susresti sa preprekama (zid, aparat za vodu...).

26. Zaštitnik podsjeća na važeće propise, naime Pravilnik o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom ("Službeni list Crne Gore", br. 48/13, 044/15) članom 18, propisani su uslovi koje trebaju da imaju hodnici u ustanovama, te je naznačeno da hodnici moraju imati najmanju širinu 150 cm, pri čemu nema riječi o rukohvatima koji smanjuju širinu hodnika (u konkretnom slučaju rukohvati su postavljeni sa dvije strane i iznose po 12 cm – dakle umanjuju širinu hodnika za 24 cm) te o drugim elementima koji se mogu tretirati kao određena prepreka. Takođe Zaštitnik je zapazio da u Pravilniku o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja odraslih i starih lica ("Službeni list Crne Gore", br. 058/14 ...65/19) koji je donijelo Ministarstvo rada i socijalnog staranja nema odredbi kojima se bliže uređuju prostorni uslovi u ustanovama za smještaj odraslih i starih lica. Analizirajući praksu u okruženju Zaštitnik je zapazio da su ova veoma važna pitanja mnogo detaljnije razrađena i uređena.

27. Zaštitnik naglašava da domovi starih trebaju biti u potpunosti prilagođeni korisnicima, da im olakšavaju kretanje i boravak, imajući u vidu da su u njima, u najvećoj mjeri smještena stara lica od kojih se mnogi otežano kreću ili koriste pomagala. Postojanje taktičnih staza za osobe sa oštećenjem vida koje su postavljene, ne bi trebalo da ometaju ostale korisnike u kretanju. Zaštitnik razumije subjektivni osjećaj pojedinih od njih, koja su istakli da im taktične trake otežavaju kretanje. Takođe su istakli da izazivaju odjećaj straha, da prelazak preko istih može dovesti do pada i slično. Ovakva situacija dovodi upitnim samostalnost kretanja starih lica, a naročito onih koja koriste pomagala (štap, hodalice, invalidska kolica,

³ PRILOG Pravilniku - grafički prikaz 3 -oznaka pristupačnosti, uslova upotrebe pomagala i obaveznih elemenata pristupačnosti

štake) i koji bez tuđe pomoći nijesu u mogućnosti da ih savladaju, a što samim tim dovodi do ograničavanja njihovog samostalnog kretanja.

28. Podsećamo da Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata, kao jedan od ciljeva planiranja i izgradnje propisuje **stvaranje uslova za pristup, kretanje i boravak lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom**.

Takođe, Pravillnik o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom⁴, koji je 2013 sa izmjenama iz 2015. godine, donijelo Ministarstvo održivog razvoja i turizma, propisuje uslove i način obezbjeđivanja nesmetanog pristupa, kretanja, boravka i rada licima smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom i jednostavno prilagođavanje objektima koji su u javnoj upotrebi, stambenim i stambeno-poslovnim objektima.

Shodno Pravilniku, pristupačnost i jednostavno prilagođavanje objekata za nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom, obezbjeđuje se izradom tehničke dokumentacije i izgradnjom objekata na način da sadrže obavezne elemente pristupačnosti i/ili da ispunjavaju uslove za upotrebu pomagala. Takođe u prilogu je dat i grafički prikaz oznaka pristupačnosti i upotrebe pomagala i obaveznih elemenata pristupačnosti.

Pravilnik, između ostalog, propisuje (u čl. 9) da se pristupačna taktilna površina izvodi reljefnom obradom **visine do 5 mm na način da ne otežava kretanje invalidskih kolica**, da je prepoznatljiva na dodir stopala ili bijelog štapa, da ne zadržava vodu, snijeg i nečistoću, i da se lako održava. Takođe, shodno Pravilniku, Dom starih kao objekt u javnoj upotrebi - objekti zdravstvene, rehabilitacione, socijalne i dječje zaštite: ustanove socijalne i dječje zaštite treba sadržati elemente pristupačnosti iz čl. 9, 17, 18, 19, 20 (ili 26), 22, 31, 32, 33(34), 36 i 40.

29. Pristupačna taktilna površina data je na grafičkom prikazu broj 5 koji je sastavni dio pomenutog Pravilnika. Najmanje dimenzije taktilne površine i mesta na kojima je obavezna njena primjena određena su u zavisnosti od svakog elementa pristupačnosti propisanog tim Pravilnikom. Taktilna crta vođenja, taktilna crta upozorenja i/ili taktilno polje upozorenja, moraju da imaju karakteristike propisane za taktilnu površinu.

Uvidom u postavljene taktilne linije, Zaštitnik nije zapazio da dimenzije istih ne odgovaraju propisima.

30. Od pet domova starih u Crnoj Gori, a koje su javne ustanove, dva posjeduju taktilne staze, dok iako je utvrđena obaveza prilagođenosti, ostali ne posjeduju, a što još uvijek nije učinio veliki broj zdravstvenih ustanova koje su i dalje neprilagođene osobama sa invaliditetom. Zaštitnik smatra da svi objekti u javnoj upotrebi trebaju biti prilagođeni za kretanje osoba sa invaliditetom.

31. Podsećamo da Član 19 Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom svim osobama sa invaliditetom priznaje jednakopravno pravo na samostalan život i uključivanje u zajednicu uz slobodu izbora i kontrole svog života. Utemeljen je na osnovnom principu o ljudskim pravima da su sva ljudska bića rođena jednaka kada je reč o dostojanstvu i pravima, te da svačiji život ima jednaku vrijednost. Samostalan život i uključenost u život zajednice između ostalog zahtijevaju da objekti u zajednici budu u skladu sa **principima univerzalnog dizajna**.

Zaštitnik ističe da stvaranje uslova za jednu grupaciju gradjana ne smije dovoditi do lošije pozicije druge grupacije, stoga je nužno insistirati na univerzalnom dizajnu koji je prilagodljiv za sve.

32. Pristupačnost, prema definiciji predstavlja rezultat primjene tehničkih standarda u planiranju, projektovanju, građenju, rekonstrukciji, dogradnji i adaptaciji objekata i javnih površina, pomoću kojih se svim osobama, bez obzira na fizičke, senzorne i intelektualne karakteristike ili godine starosti, osigurava nesmetan pristup, kretanje, korišćenje usluga, rad i boravak. Uz pristupačnost prostorima i objektima koja se obezbjeđuje kroz različita arhitektonска rješenja, za nesmetano kretanje i korišćenje javnih prostora i objekata neophodna je i primjena univerzalnog dizajna (u EU pod nazivom Dizajn za sve), koji

⁴ [file:///C:/Users/PC/Downloads/Pravilnik+OSI+2015+\(19+11+2015\)%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/PC/Downloads/Pravilnik+OSI+2015+(19+11+2015)%20(1).pdf)

podrazumijeva intervenciju na površinama i objektima, uključujući i prateće uređaje i opremu, s osnovnim ciljem da se stvore jednake mogućnosti pristupa, učešća i upotrebe za sve potencijalne korisnike (različite vrste vizuelnih oznaka i simbola, signalizacije i zvučnih upozorenja, taktilnih površina i dr)⁵. Shodno ovom je i Opšti Komentar br 2 Komiteta za prava osoba sa invaliditetom⁶ gdje se ističe da su države potpisnice dužne da obezbijede pristupačnost nekog prostora ili usluge i prije nego što eventualno prime pojedinačni zahtjev za kretanje unutar prostora ili korišćenje prostora ili usluge.

33. Komitet za prava osoba sa invaliditetom (CRPD) u Zaključnim zapažanjima o inicijalnom izvještaju Crne Gore (2017), između ostalog preporučuje državi da edukuje i podiže svijest svojih kreatora politike, profesionalaca i javnosti uopšte o pravima osoba sa invaliditetom sadržanim u Konvenciji i njenom Fakultativnom protokolu. Komitet sa zabrinutošću napominje da većina javnih službi i ustanova, kao i javni prevoz, nijesu ili su nedovoljno pristupačni osobama sa invaliditetom

34. Osobe sa oštećenjem vida, zbog tog svog nedostatka, ne ni trebali biti smješteni u samo jednom dijelu ustanove, stoga je i nužno da se svi zajednički prostori ustanove/a u javnoj upotrebi moraju prilagoditi kako ne bi došlo do socijalne isključenosti, što bi prouzrokovalo stigmu, segregaciju i diskriminaciju, ili marginalizacije osoba sa invaliditetom⁷.

Osobe s invaliditetom treba da imaju jednak pristup svim dobrima, proizvodima i uslugama otvorenim ili namijenjenim za javnost na način koji će osigurati ravnopravno i efikasno korišćenje i poštovati njihovo dostojanstvo.

35. Zaštitnik podsjeća da je u ovakvim slučajevima (pitanje da li je element pristupačnosti u potpunosti u skladu sa propisima) veoma važno učešće osoba s invaliditetom, preko njihovih reprezentativnih organizacija u sprovodenju i praćenju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom. Države tako treba da obrate posebnu pažnju na stavove osoba s invaliditetom, preko njihovih reprezentativnih organizacija, i da garantuju da se prioritet daje utvrđivanju njihovih stavova u procesima donošenja odluka.

Kako bi ispunile svoje obaveze u skladu sa članom 4 Konvencije o pravima OSI, države potpisnice treba da uključe obavezu bliskog konsultovanja i aktivnog uključivanja osoba s invaliditetom, preko njihovih organizacija, u pravnim i regulatornim okvirima i postupcima na svim nivoima i granama vlasti, te treba da uzmu u obzir njihovo konsultovanje i uključivanje kao obavezni korak prije odobrenja zakona, propisa i politika, nezavisno od toga jesu li ovi dokumenti i odluke uopštene ili se specifično i direktno odnose na osobe s invaliditetom⁸.

36. Zaštitnik je u usmenim razgovorima sa predstavnicima organizacije osoba sa oštećenjem vida⁹ upoznat da brojni objekti u javnoj upotrebi do danas nijesu u potpunosti prilagođeni sa osobama sa oštećenjem vida. Takođe ta organizacija uočila je i nedostatke (primjer, minimalna širina hodnika) u važećem Pravilniku o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom, te su predlagali izmjene i dopune istog. Naveli su da su u saznanju da je resorno Ministarstvo oformilo radnu grupu koja ima za cilj predlaganje teksta tih izmjena.

Zaštitnik smatra da je u cilju efikasnog ostvarivanja prava svih osoba sa invaliditetom, potrebno analizirati određene stavke pomenutog pravilnika u saradnji sa predstavnicima osoba sa invaliditetom odnosno njihovih reprezentativnih organizacija, kako bi se isti unaprijedio i kako bi bio bolja polazna osnova za buduće prilagođenje i adaptacije.

⁵ <https://disabilityinfo.me/ljudska-prava/pristupacnost/item/1437-pristupacnost-objektima-i-univerzalni-dizajn-stakaze-zakon-a-kako-je-u-praksi>

⁶ <file:///C:/Users/PC/Downloads/25-IX-20-Op%C5%A1ti-komentar-Komiteta-UN-br.-2-Final.pdf>

⁷ Opšti komentar br. 5 Komiteta za prava osoba sa invaliditetom

<https://www.znakovnijezik.rs/attachments/article/41/Opsti%20komentar%20br.%205.pdf>

⁸ <file:///C:/Users/PC/Downloads/22-IX-20-Op%C5%A1ti-komentar-Komiteta-UN-br.-7-Final.pdf>

⁹ G-din Goran Macanović izvršni direktor Saveza slijepih CG

37. Iako je Zaštitnik od Ministarstva ekologija prostornog planiranja i urbanizma zatražio da u dijelu postavljenih staza izrši stručni nadzor shodno svojim nadležnostima, Ministarstvo do dana sačinjevanja ovog mišljenja nije dostavilo odgovor, što ne predstavlja dobar primjer saradnje organa uprave sa Zaštitnikom, niti primjer dobre uprave, a time je izostao stav tog Ministarstva o konkretnom pitanju koje je veoma važno, jer se radi o javnoj ustanovi za smještaj ranjivih kategorija društva – starih lica i lica sa invaliditetom.

(Naime, shodno Zakonu o Zaštitniku/ci, svi organi su dužni da sa njim sarađuju i pružaju mu pomoć.)

38. Kada je riječ o stabilnosti pri kretanju korisnika JU Doma starih Podgorica, Zaštitnik je zapazio da su u ustanovi, rukohvati u hodnicima za koje se pridržavaju, četvrtastog oblika (dimenzija 4x4 cm) i postavljeni su u dva reda (vidi sliku), dok su svi rukohvati u grafičkom prikazu na rampi, toaletu i sl. zaobljeni i prečnika 4 cm. Mišljenja smo da postojeći rukohvati, nijesu adekvatni i da bi ih trebalo zamijeniti da budu oblikovani na način da se mogu obuhvatiti dlanom.

39. Zaštitnik sa žaljenjem primjećuje da u novom objektu za smještaj starih lica i lica sa invaliditetom, koji je namjenski gradjen, nijesu obezbjeđeni uslovi za nesmatno bezbjedno kretanje svih korisnika kojima je namijenjen. Koncept "dizajna za sve" – ili univerzalnog dizajna, kako se definiše u literaturi, ključan je instrument za postizanje pristupačnosti i upotrebljivosti okuženja, proizvoda i usluga i preduslov za puno učešće i socijalnu inkluziju svih. Izgradnja objekata biće jeftinija ukoliko se univerzalni dizajn primjenjuje od početne faze projektovanja: činjenje objekta pristupačnim od početka projektovanja i izgradnje najčešće uopšte neće povećati cijenu objekta, ili će eventualni dodatni troškovi, ukoliko ih i bude, biti minimalni u nekim slučajevima¹⁰.

40. Na osnovu iznijetog, a polazeći od činjenice da je institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore ustanovljena u cilju uspostavljanja i promovisanja dobre uprave i vladavine prava, odnosno radi zaštite ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava, Zaštitnik daje

PREPORUKE

Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine

- Da, u saradnji sa relevantnim organizacijama osoba sa invaliditetom, preduzme radnje i mјere u cilju revidiranja Pravilnika o blizim uslovima i načinu prilagodjavanja objekta za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom.

Ministarstvu rada i socijalnog staranja

- da preduzmu aktivnosti na revidiranju Pravilnika o bližim uslovima za pružanje i korišćenje normativima i minimalnim standardima usluge smještaja odraslih i starih lica, u cilju preciznijeg uređenja ove problematike, a u skladu sa načelima univerzalnog dizajna.

JU Dom starih „Pogorica“

- da u saradnji sa relevantnim ustanovama i predstavnicima organizacija lica sa invaliditetom, učine maksimalni napor u pronalaženju rješenja kako bi omogućili bezbjedno i sigurno kretanje stariim osobama u Domu;

¹⁰ [file:///C:/Users/Master/Downloads/25-IX-20-Op%C5%A1ti-komentar-Komiteta-UN-br.-2-Final%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Master/Downloads/25-IX-20-Op%C5%A1ti-komentar-Komiteta-UN-br.-2-Final%20(1).pdf)
Opšti komentar br. 2 Komiteta za prava osoba sa invaliditetom- Pristupačnost

- da u hodnicima na područjima između taktilnih traka i zida ukloni prepreke koje su mobilne (dozer za vodu i sl.) kako bi se korisnici mogli lakše kretati do svojih soba;
- da razmotri zamjenu postojećih četvrtastih rukohvata, odgovarajućim, na način kako bi se mogli obuhvatiti dlanom.

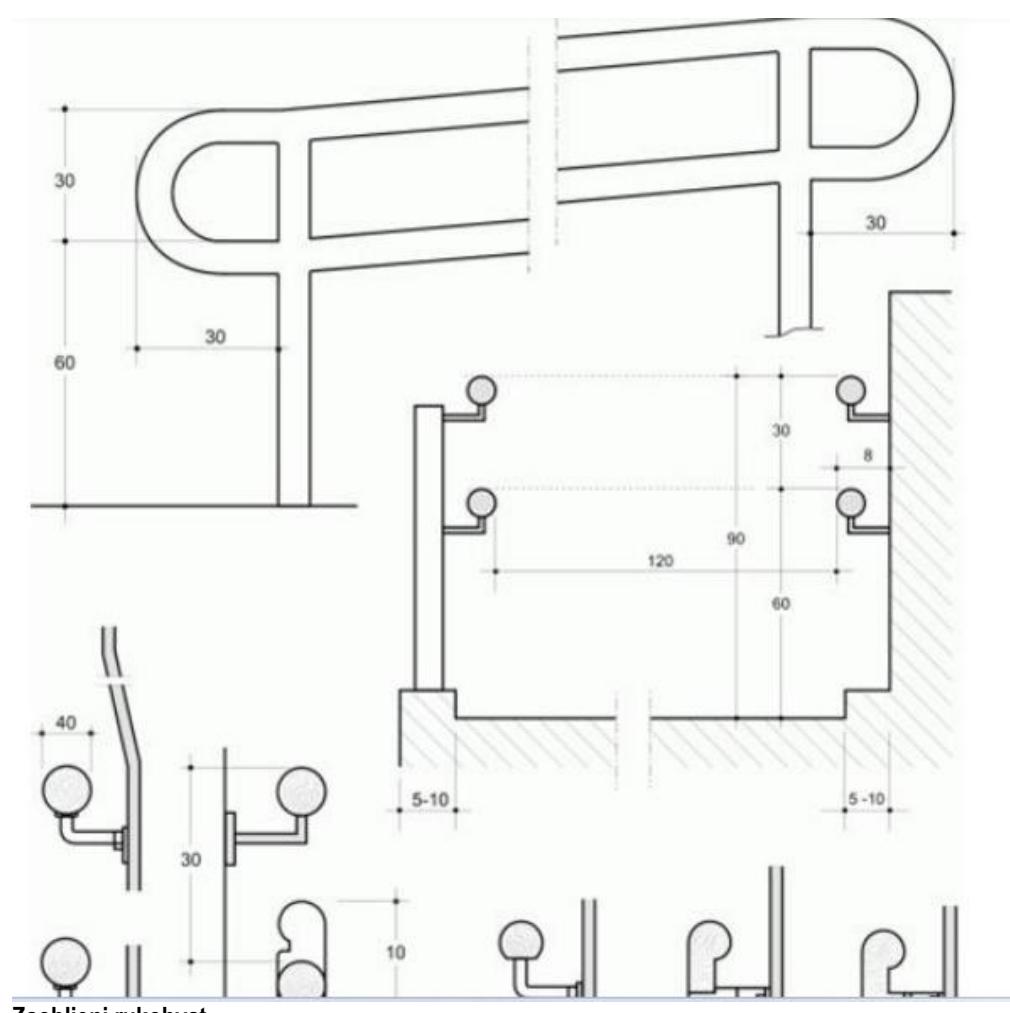
Ministarstva i Dom starih „Podgorica“ dužni su da Zaštitniku dostave izvještaj o preduzetim i namjeravanim radnjama i mjerama na izvršenju preporuka u roku od 30 dana od dana prijema ovog akta.

ZAMJENICA ZAŠTITNIKA
LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA
CRNE GORE
Snežana Mijušković

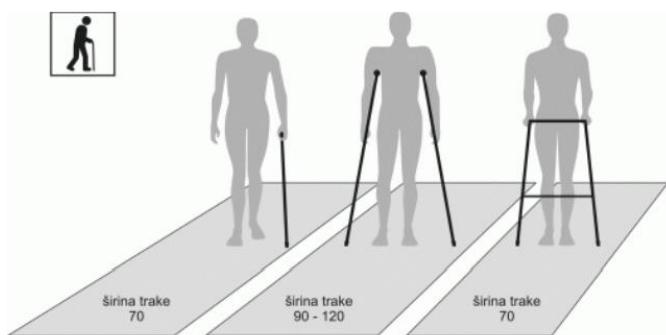
D-na:

- podnositeljki pritužbe – JU Dom starih Podgorica
- Ministarstvu rada i socijalnog staranja
- Ministarstvu prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine
- JU Domu starih Podgorica
- Inženjerska komora Crne Gore – Komori arhitekata i Komori građevinskih inžinjera (na upozavanje)
- JU Dom starih "Grabovac"
- JU Dom starih Nikšić
- JU Dom starih Pljevlja
- JU Dom starih Bijelo Polje
- a/a.

Grafički prilog

Grafički prikaz br. 3 - Uslovi upotrebe pomagala – prostor potreban za upotrebu štapa, štaka i hodalice – iz člana 7 stava 1 alineje 2 ovoga pravilnika

rukohvati, taktilne trake i prepreke u hodnicima(uži hodnik)

